

Lappangó magyarok nyomában

BEKE GYÖRGY ÚJ KÖNYVEIRŐL

Beke György olyan alapossággal „tapogatja le”, térképezi fel a romániai magyarság tömbjeit és szórványait, mint valami precíziós műszer. Legutóbbi könyveiben egyre nehezebb terepeket keres föl: a Nyomjelző rokonságban a dél-erdélyi szórványokról, Fehér megyéből hozott becses híreket, két, 1980-ban megjelent könyvében* pedig olyan vidékekre vezeti az olvasót, ahol sokszor már csak *lappangó magyarokat* lehet találni, ahol már legfőljebb *temetéskor*, végső búcsúra gyűlik össze a család, ahol a magyarság már csak úgy él, „mint a bűvópatak, amely felszínre tör, aztán eltűnik megint”.

A *Fölöttük a havasok* című könyv témája jószerivel ismeretlen a magyar irodalomban: a Bukarestbe került barcasági (hétfalusi) csángók életéről szól, de nem a Bekétől eddig megszokott riporterri eszközökkel, hanem újszerű stílus alkalmazásával, amit ő *családi krónikának* mond, de nevezhetjük dokumentumregénynek is. A hétfalusi csángókról tudnunk kell, hogy a XI. században Barcaságba települt magyar és megmagyarosodott besenyő határőrök leszármazottai ők, akik a XV. században a brassói szászok jobbágyai lettek, és a XIX. század második felében nagyobb tömegekben vándoroltak ki Óromániába, különösen Bukarestbe, ahol első-sorban személyfuvarozással foglalkoztak, valamint az építkezéseknél találtak munkát, a leányok pedig cselédeskedtek. Ilyen, Bukarestbe került csángó családba nősült Beke György, könyve tehát egyrészt valóban családi krónika, másrészt azonban sokkal több annál. A lappangva élő magyarok krónikája, a felszívódás és a megmaradás mezsgyéjén élő diaszpóra örökös őrlődésének krónikája ez a könyv, a szerző minden eddiginél jobb, értékesebb munkája.

A lappangó magyarság ismérvei alapján aligha lehet véletlen, hogy ez a könyv temetéssel indul és azzal is végződik: a folyót a torkolattól indulva járja végig, a fonalat a végétől gombolyítja. Mindennek ellenére a könyv nem komor, és nem is lehangelő, a szerzőnek mindenben a megtartó erőt felmutató szándéka átsüt a könyv sorain.

Beke négyszáz esztendősz hagyományt folytat, amikor krónikáskönyvet ír a bukaresti magyarokról. Írása azonban általánosabb érvényű: a kisebbségben élőkre vonatkozik, akiknek életében óhatatlanul bekövetkeznek a kisebbségi lét lényegéből fakadó események. Bekövetkeznének jórészt még akkor is, ha a legnagyobb türelem és jószándék venné körül nemzetiségi mivoltukat.

Könyve megdöbbentően példázta, hogy milyen mélységekig tud szívódni, a lélek milyen messzi rétegeit hathatja át a kisebbségi, a diaszpóra állapot és mindaz, ami ebből következik. Amikor az ember örökösen a megmaradás és a feloldódás lehetőségeit latolgatja, azt, hogy „mit is nyer valaki a könnyű, vagy csak könnyűnek játszott oldással, és mivé tehet egy másikat a lassanként görcsös gátlássá váló önmagaórzés, távol a szülőföldtől?” Úgy tűnik, ebben a körben mindenkinek van valami gyötrő, sokkolásszerű élménye az anyanyelvét vagy a nemzetiségét — magyarságát — ért durva sérelem miatt, ami azután a legkülönfélébb formában meszesedik, raktározódik el a lélek mélységeiben. A könyv tanúsága szerint van akinél a vasgárda pribékjeivel való ifjúkori találkozás nyomasztó emléke kísért, van akinél „csak” egy magáról és emberi mivoltáról megfélekezett bukaresti „úr” (Kacsó Sándor szerint: „egy nyavalyás sakál”) ocsmánykodása, vagy éppenséggel a különböző nemzetiségű tanítók és tanárok értetlensége okozott és okoz nehezen és rendszerint csak látszólag gyógyuló sérüléseket az önérzeten. Bizony ezen a vidéken

* *Fölöttük a havasok*. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár-Napoca, 1980 és *Bűvópatakok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980.

aligha feledkezhet meg valaki nemzetiségéről, mindig akadnak, akik így vagy úgy eszébe juttatják, hová tartozik. Így alakul — úgyszólván a szemünk előtt — az a kisebbségi magatartás, amely fölött szerencsés kivülállók oly könnyen törnek pálcát, vagy ami még rosszabb: térnek napirendre. És példálózhatnak a meghajló fűvel, amely megörözködik a kaszától. Pedig „a kaszás jön a kasza mögött, sarkával letapossa, földbe, vízbe lépi, és a fűszál hiába tápáskodik fel később, a sár örökre rajta marad”. Így közeledünk lépésről lépésre a lényeghez, a kisebbségénél is nehezebb diaszpóra lét erkölcsi alapállásához: „senkit nem sérteni, de ha lehetséges, sértetlennek maradni”. „Hiszen — idézi Beke vigasztalón a jugoszláviai Sinkó Ervint — minden vállalt sors — a nehéz kisebbségi sors is — humanizálhatja az embert.”

Aligha véletlen, hogy a lappangó bukaresti magyarok lelkivilágának, cselekedeteinek jobb megértése érdekében Beke sűrűn hivatkozik a Moldovában élő csángók körében szerzett tapasztalataira. Fontosak ezek a párhuzamok, amelyek segítségével a kisebbségi lét legnagyobb mélységeibe pillanthatunk. Az anyanyelvükön beszélni már csak a kapun belül merészkedő klézseiek felidézése, vagy a székelyek közé házasodó csángó menyecske esete, aki a régies beszédjét érő csúfolkodás miatt immár dachból nem szólal meg a házon kívül magyarul — mindezek a jelenségek szerves alkotórészei annak, amit kisebbségi sorsnak nevezünk.

A Fölöttük a havasok című könyv mindazonáltal korántsem tűnik megszemélyesített társadalomtudományi tanulmánynak. Beke jól és helyes arányban használja a tudatunkra és az érzelmeinkre ható írói eszközöket. A szűkebb és a tágabb családban zajló események minden erőltettség nélkül gyűjtik össze a bukaresti magyar diaszpóra gondjait, jelenségeit. Olyan szenvedélyek izzanak vagy éppen törnek fel sisteregve ebben a megidézett körben, hogy a semlegesebb és tárgyilagosabb témákhoz szokott stílus olykor nem is tudja, vagy tán nem is akarja teljes hűségében visszaadni ezeket az indulatokat.

*

Beke régóta kísérletezik a „többszólamú” riport műfajával, s tulajdonképpen ez az igyekezet figyelhető meg a Fölöttük a havasokban is, noha ez nem riportkönyv. A „többszólamúságot” már a Fehér megyei riportkönyvben, a Nyomjelző rokonságban is meglehetősen tökéletességre sikerült fejlesztenie. A legutóbb megjelent, Beszterce-Naszód megyei riportkönyvben, a *Búvópatakokban* azonban talán még tökéletesebben illeszkednek egymáshoz a szölamok. Beke György, ez a nagybajuszú besenyő, igazi bölcsességgel elegyíti a múltat a jelenel, a magyar sorsokat a románokéval és a szászokéval, a helytörténetet a szociográfiával, végül olyan irodalmi piláfot talál elénk, hogy a tíz ujjunkat is megnyaljuk utána.

A riportkönyv Erdély északkeleti vidékére kalauzol, a Mezőség északi részére, valamint a Sajó és a Beszterce völgyeibe. A történelem, amely Erdély népeivel különösen kegyetlen játékot űzött, talán ezeken a tájakon pusztított a legtöbbet, s a XVI—XVII. századi háborúk nyomán az Árpád-kori magyarságnak csak a töredékei maradtak meg, szigetszerűen szétszóródva a szászok és a nagyobb számban a középkor végén beköltöző románok között. Évszázadok óta *lappang* tehát a magyarság ezen a tájon, valódi és képzeletbeli lyukakban, barlangokban. „Naszód vidékén — olvashatjuk —, Nemegyét kivéve, nem iskolák jelzik a magyar szórványokat, hanem legfennebb anyakönyvi bejegyzések.” Természetes, hogy ilyen körülmények között megnő a jelentősége minden szónak és minden cselekedetnek, és különösen megnő az „írástudók”, a szellemi élet embereinek a felelőssége, akiknek életében újra és újra „feltűnik a régi dilemma: vállalni a sors kisebbik jussát, vagy duzzogva várákozni az érdemelt nagyobbra, ami késik?” Beke a tőle megszokott módon válaszol erre a kérdésre: számba veszi és fölmutatja a szellemi élet neves és névtelen végvári vitézeit, akik tiszteletre és követésre méltó önfeláldozással, nemegyszer hősiességgel vállalják a sorsukat. Duzzogás helyett cselekednek, akár középiskolát kell szervezni, akár egy zenekart, vagy aránytalanul nagy erőfeszítésekkel megteremteni

a lehetőséget néhány gyermek számára, hogy anyanyelvén tanulhasson. „Itt a szórványban mindig kell egy-egy szenvedélyes ember, aki szabad idejét és főként pótolhatatlan idegeit áldozza a közös szellemi gyarapodásért.” Találón állapítja meg Beke: az „Önkéntesek földje ez!”, olyanoké, akik „a borsószemen térdepelve is szépet álmodnak”.

Így válnak ebben a könyvben a sokszor aprónak, egyedinek tűnő bajok egy többmillió népcsoport gondjává. Nekünk magyaroknak, boldogtalan történelmünk következtében, különös figyelemmel és érzékenységgel kell szemlélnünk mindenfajta nemzetiségi problémát, sérelmet és megoldást egyaránt, legyen az magyar, román vagy akár fríz. Beke is fölkapja a fejét, amikor kedvező híreket hall Hollandia nemzetiségeiről, és megkülönböztetett érdeklődéssel foglalkozik a Beszterce-Naszód vidéki románok történeti eseményeivel is. Ion Oarcăsu irodalomtörténész nézeteinek bemutatása számottevően gyarapítja az erdélyi román nép történetével kapcsolatos ismereteinket, s hallatlanul érdekes, amit a naszódi grancsárság és a székely határőrség párhuzamos szervezéséről, sorsuk hasonlatosságairól és eltéréseiről ír. Ugyancsak a román helynévkutatásokkal kapcsolatosan sikerült fontos igazságokat megfogalmaznia, egyebek közt azt, hogy a „helynév a nyelv sajátja, a nyelv elidegeníthetetlen része. Mikor anyanyelvemen beszélek, nemcsak a közneveket, a tulajdonneveket is az anyanyelvemen mondom”.

*

Beke Györgynek ez a két könyve szépen betölti a kisebbségi irodalommal kapcsolatosan oly sokat emlegetett, s oly ritkán megvalósuló *hídszerpet*. A lappangó, búvópatakszerűen el-eltűnő és fel-felbukkanó magyarok nyomában járva nem kerüli meg, bőségesen ír a más nemzetiségűekről is, nevezetesen a románokról és a szászokról. Jó volna tudni, hogy ezen a *hidon* vajon egyirányú-e a forgalom, vagy mindkét irányban haladnak a hírek és a gondolatok?!

A *búvópatakok* útját pedig igyekszik egyengetni ez a könyv, hogy azok a *vizek törvénye* szerint haladhassanak. Mert „ezek a búvópatakok ritkán találnak közös mederre, pedig természeti törvény lenne számukra egymás keresése”. Majd később: „Nekünk ezen a vidéken meg kell nyitnunk a búvópatakok eltorlaszolódtott útját, hogy közös mederbe szaladhassanak.”

Kaphat-e irodalmi alkotás ennél nagyobb és nemesebb feladatot?

HALÁSZ PÉTER

Gál Sándor: Mesét mondok, valóságot

A szülőföld vonzásában élő író előbb-utóbb szembe találja magát a kérdéssel: honnan jöttem, kik között éltem, élek. A lírai, de dokumentatív erővel írott falumonográfiák ezért nem csupán a szociográfia, a néprajz tárgykörébe tartoznak, hanem a személyes vallomás meghittsége folytán az írói önéletrajzhoz is. Vallomások prózában, de mindet átszőheti a tárgyleírások, szokásmódok pontossága; vagyis bennük a líra korhoz — tájhoz, történelemhez, meghatározott társadalmi körülményekhez — kötött valóságdarabbal keveredik. Ez a megjelenítési mód, gondoljunk csak Darvas József *Egy parasztszalád története* című munkájára, főképp a népi írótól nem volt idegen. Sárközi György híres könyvsorozatának címével szólnán, mindnyájan Magyarországot akarták fölfedezni, méghozzá úgy, hogy nem feledkeztek